

letésű Jean-Baptiste Boeckler 1768-tól mintegy harminc éven át volt Stanislaw August lengyel király udvari orvosa, s nem lehetetlen, hogy Weszprémi művének Boecklernek dedikált példánya ma is fellelhető vagy Pétervárot, ahol az utolsó lengyel király meghalt, vagy valamelyik nagy lengyel könyvtár gyűjteményében. Végül jó lett volna, ha a 69. sz. (nem a 70.) levélben említett „Lubienetiust” kicsit bővebben azonosítja a mutató, hiszen a *Theatrum Cometicum* című üstökös-antológia szerkesztője, lengyel nevén Stanislaw Lubieniecki, nem csak „csillagász” volt, hanem az altonai unitárius gyülekezet feje is, vagyis a svéd háború befejezése után emigrációra kényszerített teológus, egyike a tizenhetedik század nagy nemzetközi tudós network-működtetőinek.

A Weszprémi-levelezés kemény kötésben, szép borítóval jelent meg, a kötet a számos más tudományos művet is közreadó Argumentum Kiadó munkáját dicséri.

GÖMÖRI GYÖRGY

Epistolae Pauli lingua Hungarica donatae, Az Zenth Paal leueley magyar nyeluen, ford. Komjáti Benedek, szerk., eredeti szöveg átírása, jegyzetek, szójegyzék, történeti bevezető, Mezey András, lektorálás, szójegyzék, nyelvészeti bevezető, Pelczéder Katalin, Kocán Béla, a latin nyelvű elő- és utószót Lázár István Dávid fordította, Budapest, Idea Fontana Kft., Magyarok Nagyasszonya Ferences Rendtartomány, 2013, 960, 12, p. CDROM Hangoskönyv, Kacsur András részleteket olvas fel.

Annak ellenére, hogy a korai magyar bibliafordítások kiadásainak hasonmásai többször is megjelentek, Komjáti Benedek 1533-ban Krakóban kiadott Szent Pál leveleinek fordításának (RMNy 13) igazi facsimile kiadása mostanáig váratott magára. A filológus szakma persze tudta használni Szilády Áron „Hasonmás kiadását” (Budapest, Franklin, 1883), de az a kiadás csupán egy gondosan újra betűszedett, a korabeli utószót utánzó újrametszett *caractere*kkal nyomtatott szöveg volt.

A mostani kiadás többféle közönséget akar megszólítani. Hiába, kis pénz kis filológia, kis

történeti kutatás (annak ellenére, hogy a történeti kutatások finanszírozásáról döntők ki sem látszanak a „nagy történelem” szövirágai mögül – bizonyára azért, hogy „jaj, csak meg ne ismerjük a történelmünket, a végén még az is kiderül, mi mit csináltunk”). Magukat komolyan vevő nemzeteknél van tudományos könyvkiadás, meg tudományt népszerűsítő könyvkiadás, meg mindenféle más könyvkiadás is. Kis könyvpiacra pedig mindig, mindenhez kell közpénz hozzáadása, különben nem lesz könyv. A mostani kiadók szándékai vitán felül nemesek – és a Kevin Costneres *Robin Hood* óta tudjuk, „tökéletes döntés nincsen, csak tökéletes szándék” – amikor többféle célt is ki akarnak elégíteni egyetlen kiadással. A filológus örülhet, hogy a nemzeti könyvtár példányát fotomechanikusan is olvasni tudja. Az érdeklődő olvasó – a valamikor volt „művelt olvasóközönség” – tudja olvasni az ártírt, értelmezett szöveget, és egy orientáló történeti tanulmányt, az ájtatos olvasó is beleolvashat. Kiváló ötlet a hangoskönyv, Kacsur András olvas fel részleteket, sajnos a CD-ROM ma már sok eszközzel nem kompatibilis, de még jellemzően igen. Fontos lenne az internetes kiadás, szabad letöltéssel, az még egy ideig népszerűbb is lesz, mint az off line formák. Az osztrák nemzeti könyvtár (Österreichische Nationalbibliothek) részben megtette (http://digital.onb.ac.at/OnbViewer/viewer.faces?doc=ABO_%2BZ183429505). Részben, hiszen ez csak egy fotómásolat, nincsenek értelmező szövegek, vagy betűhív, illetve modernizált átírás.

Nézzük a munka részeit egyenként. A fotomechanikus hasonmás jól olvasható, a példány, amelyről készült, nem teljes, így „manipulált” hasonmás, vagyis ez a kiadás teljes szövegű könyv, a hiányokat, mint Pelczéder Katalin az utószóban mondja, az említett Szilády Áron-féle kiadásból pótolta. Az ugyan nem régi magyar könyv, jobb lett volna valamelyik másik nem teljes példányt használni a pótláshoz, vagy éppen az egyetlen teljeset, amelyet a világhálóra az osztrák kollégák már elhelyeztek (letölthető egészben és részenként is).

Az átírás szabályairól Pelczéder Katalin tájékoztatja az olvasót. Manapság több magán-

személy foglalkozik azzal, hogy lemásolja a régi bibliakiadásokat. Nemes, többször kegyes indíttatású cselekedet. Azt azonban nem lenne baj tudni, hogy a szövegfilológia egy szakma. Olyan, amelynek vannak intézményei, és ezek szabályokat alkotnak például az régi magyar szövegek modern átírásáról is. Esetünkben a leginkább kompetens intézmény a Magyar Tudományos Akadémia Irodalomtudományi Bizottságához tartozó Textológiai Munkabizottság. Egy ekkora szöveg átírása ugyanis csak kollektív teljesítmény lehet, így elkerülhető sok félreértelmezés. A mostani *transscriptio* a jobbak közé tartozik, a maga megalkotta szabályokhoz következetes, gondos munka.

A kiadványhoz Mezey András írt művelődéstörténeti tanulmányt *Komjáti Benedek és kora* címmel. Összefoglalása több korszakban (Viski Károly, Trócsányi Zoltán, majd Ács Pál) megjelent szakirodalmi cikknek. Jó összefoglalás, igazából azt nem látom, hogy a kiadvány melyik olvasói rétegének szánta. A tudós filológusoknak ez nagyon kevés, gondolom, nem is az volt Mezey András szándéka, hogy nekik újat mondjon. A művelt olvasói réteg számára viszont egyenletlen. Utalásokat tesz Komjáti filológiai tájékozottságára, de nem elemzi, nem mondja meg forrásait (ezeket a szakirodalom már feltárta, jelentős részben az átvett idézeteit is, például az utószó írója által említett Órigenészt, vagy Szent Jeromost). Így a nem szakfilológus számára részben felesleges az ismeret, részben csak részismeret. A dolgozat rövidsége kedvéért – volt terjedelmi korlát? – rövide zárva említ a szakírók által érvekkel alátámasztott összegző megállapításokat. Az erazmiánus értelmiségről, feudalizmusról, középkorról, reneszánszról és sok más egyébről. Ezek így egyszerűen kimondva már nem igazak. A szakirodalomból idézve említi Komjáti fordításának különböző szempontú hiányosságait, majd megvédi ezeket. Magam azt hiszem, hogy nem kell megvédeni senkit a 16. századból. Nem kell hinni azt, hogy valami „fejlődik”; például a magyar nyelv, az ember gondolkodása, a „fejlettebb a reneszánsz, mint a középkor” általánosítás mentén helyezi el Komjáti filológiai, biblikus, teológiai teljesítményét. Jóllehet magának Kom-

játinak nem tűnik teológiai teljesítménye, ebből a fordításból biztosan nem. Mert nem azért fordította a Pál leveleket, hogy a saját teológiai nézetei kerüljenek kifejezésre. Mezey András az „első tudatos nyelvújítónak” mondja Komjátit, akinek munkásságát először érdemben majd Kazinczy Ferenc folytatja. Azt gondolom, minden bibliafordító tudatos nyelvújító. Összességében a művelődéstörténeti kísérőtanulmány orientáló, de nem derül ki, hogy kinek írta, mindenkinek meg akart felelni, azt hiszem.

Visszatérve az ismertető első gondolatai egyikéhez, nevesen, hogy nem szabadna „mindenki számára” könyvet kiadni. A mostani hasonló kiadás marketing stratégiája azonban áruklódó a megjelenetés célját illetően. A magyar keresztények ismerjék a keresztény művelődésünk nagy alakjait, ismerjék a régi biblia, fordítások „ízét”(?), az archaikus szófordulatokat. A stratégia utalt a kegyesség fontosságára, számít a kegyes olvasóra, és persze a vásárlóra (mellesleg nem éppen olvasóbarát a kiadvány ára).

Összességében: a Komjáti-fordítás fotomechanikus hasonmásának megjelenítése időszerű volt, fontos. Igaz, hamarosan az osztrák internet megjelenítés mellé a Régi Magyar Könyvtár Arcanum KFT-féle verziójába is bekerül az RMK I. 3. tétel:

<http://www2.arcanum.hu/rmk/opt/a140427.htm?v=pdf&a=start>

Hasznos a kiadvány közművelődési szempontból. Bármely indíttatásból is – művelt érdeklődő, kegyes hívő stb. – veszi kézbe valaki, megtudja, ki volt Komjáti Benedek, a korról megtud alapvető ismerteket, megpróbálhat elolvasni egy 16. századi nyomtatott szöveget, és egyféléképpen annak értelmezését is megtalálja a kötetben. Ismét kiemelem a hangoskönyv jelentőségét, hiszen nem csupán a szöveg hangulatát érezheti meg a hallgató, gondoljunk a nem olvasó generációkra, hátha hallással gyarapszik ismeretük.

MONOK ISTVÁN

Kees Tszelszky, Szenci Molnár Albert elvezettnek hitt *Igaz Vallás portréja (1606) avagy holland–flamand–magyar szellemi kapcsolatok a kora újkorban. – True Religion: a lost*